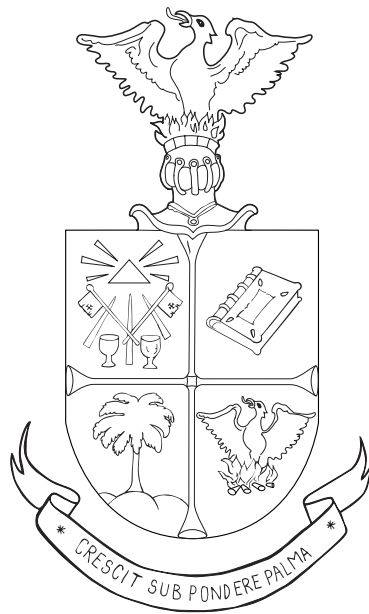

Glossa Iuridica

XIII. évfolyam, 1-2. szám

Budapest, 2026

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert,
Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila,
Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

*Kiadja a Károli Gáspár Református
Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara*

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

A TÁRSASÁGI JOG FEJLŐDÉSÉNEK VÁZLATA ÉS AZ 1875. ÉVI MAGYAR KERESKEDELMI TÖRVÉNY JELENTŐSÉGE

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF
egyetemi docens (KRE ÁJK)

Absztrakt

A jogalkotás minden esetben feltételez értékválasztást, amely az emberi társadalom fejlődésével formálódik, alakul, tételei egyidejűleg képezik a jog állandó értékalapjait, ugyanakkor időről-időre megújulva annak dinamikáját. A társasági jog fejlődése ebben az összefüggésben alapvetően a gazdasági tevékenységek kockázatmérséklése és a gazdasági racionalitás, a tagoktól elkülönült jogi személyiségű jogalanyok és gazdasági társaságok elismerése, valamint a magánjogi szabadság értékeinek középpontba helyezése értékalapjaira vetíthetők vissza, és évezredes múltból táplálkozó ív kontúrjait rajzolják meg. A magyar jog történeti megkésettsége okán a társasági jog egyetemes fejlődéstörténetéhez végül tételes jogalkotással csak a reformkorban csatlakozott, majd a dualizmus korában érte be azt. Ezt követően az európai trendekkel egyező utat járt be mindaddig, amíg a II. világháború eredményeként el nem térítették e fejlődési úttól. Az értékalapok újrafelfedezésére és az az alapján történő kodifikációra, az európai jogfejlődés útjára való visszatérésre közel négy évtizede került sor, amelynek betetőzését a hatályos Polgári törvénykönyv jelentette. A tanulmány ezt a történeti utat vázolja fel.

Kulcsszavak: jogalkotás, értékválasztás, racionalitás, szabadság, gazdasági társaságok, társasági jog, kereskedelmi jog, jogtörténet

OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF CORPORATE LAW AND
THE SIGNIFICANCE OF THE HUNGARIAN COMMERCIAL ACT OF 1875

Abstract

Legislation necessarily entails the selection of values. These values, together with the law, are shaped and refined through the evolution of human society, forming a normative foundation that provides both stability and,

through periodic renewal, dynamism to the legal system. In this context, the development of company law is fundamentally grounded in the mitigation of economic risk, economic rationality, the recognition of legal entities and companies as having legal personality distinct from that of their members, and an emphasis on the values of private-law freedom. Owing to the historical lag in the development of Hungarian law, company law became integrated into the broader trajectory of legal development only through targeted legislation during the Reform Era, subsequently achieving alignment during the Dualist period. Thereafter, it followed a course consistent with prevailing European legal trends until this progression was interrupted by the Second World War. The rediscovery of foundational values and their incorporation into codification efforts, alongside a return to the European path of legal development, began nearly four decades ago and culminated in the adoption of the current Civil Code. This study traces and analyses this historical development.

Keywords: legislation, value selection, rationality, freedom, companies, company law, commercial law, legal history

1. A jog értékalapjai történeti kontextusban

A jog értéktartalma és értékhordozó szerepe minden fogalmi bizonytalanság, értelmezési nehézség, a jogról vallott gondolatok és álláspontok feszültségei ellenére – talán a marxista jogelmélet állam és általa a jog elhalását hirdető filozófiai megközelítését nem számítva¹ – alapvető konszenzust élvez.² E konszenzus az emberi társadalom történelmi fejlődésének eredménye, amely által a jelenben a jogot az állam jellegadó intézményeként az állami keretek között élő emberiség civilizációs termékének, örökségének és ezáltal értékének fogadjuk el.³ Következésképpen valamennyi jogág, jogterület vagy éppen egyedi jogintézmény kérdéskörének vizsgálata, megértése, alkalmazása, illetve akár új jog alkotása szükségképpen és több okból feltételezi a történelmi nézőpont kiindulóponttá tételét.

1 MARX Károly: *Széljegyzetek a Német Munkáspárt programjához*. In: KÁLMÁN Endre (szerk.): *A gothai program kritikája*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1975, 33–35.

2 SZABÓ Miklós: *Jogi ontológia, avagy „Mi a jog”?* In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcséleti előadások*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 1998, 18.

3 SZABÓ Miklós: *A jogforrás*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog-és államtudományokba*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001, 33–55.

Az állam szuverén hatalmából fakadó jogalkotása⁴ minden esetben, a múlt és a jelen kontextusában is egyaránt feltételezi valamely társadalmi, politikai vagy egyéb okból kinyilvánított és azon alapuló értékválasztást, amely jogi konstrukciók útján eredményez jogintézményeket.⁵ A jogalkotói értékválasztás különböző történelmi, szociológiai, politikai és gazdasági tényeken, programokon, koncepciókon, elveken, célokon, egyéb változókon és igényeken nyugszik⁶ és bár statikusságot sugall, valójában a jog folyamatos fejlődése⁷ okán az állami cselekvés dinamizmusát feltételezi. Az állam a jogalkotás során tehát lényegében a történelmi tapasztalat eredményeit – ideértve az értékalapokat, értékforrásokat az egyéb társadalmi és fizikai körülmények hatásai mellett – egyszerre vállalja fel⁸ és folyamatosan vizsgálja felül. Ebben az összefüggésrendszerben a múlt és a jog kapcsolatát, a köztük fennálló okozati összefüggéseket kutató és vizsgáló jogtörténet⁹ egyrészt a hatályos jogintézmények alapjainak – és értékeinek – történeti nézőpontból való feltárását segíti,¹⁰ másrészt tanulságaival a jogalkotót és jogalkalmazót a jelenben a jog történeti értelmezése során segíti,¹¹ harmadrészt jogalkotási kiindulópontokat rögzít¹² és a történelmi tanulságok kontextusában megalapozza a jogfejlődés jövőbeni politikai és jogi kereteit.¹³

4 BÓDIG Mátyás: *Az állami hatalom terjedelme és korlátai*. In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog-és államtudományokba*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001, 276.

5 SZABÓ Miklós: *Ars iuris. A jogdogmatika alapjai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2015, 225., 240–242., 272–274.

6 HARMATHY Attila: *A magyar polgári jogi kodifikáció jelenlegi szakaszairól*. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Egy új korszak hajnalán*. Acta Caroliensia Conventorium Scientiarum Iuridico-Politicarum VI. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2013, 19–21.

7 HORVÁTH Barna: *A jogelmélet vázlat*. Gödöllő - Máriabesnyő, Attraktor, 2004, 19–20., 26–27., 31–105.

8 MONTESQUIEU: *A törvények szelleméről*. Budapest, Osiris Kiadó, 2000, 53–54., 450.

9 HORVÁTH i. m. 191.

10 *Előszó*. In: HORVÁTH Pál (szerk.): *Egyetemes jogtörténet I*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1997, 13–16.

11 SZABÓ Miklós: *A jog alkalmazása*. In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog-és államtudományokba*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001, 141.

12 T. KOVÁCS Júlia: *A belső jogalkotási eljárás*. In: TÓTH J. Zoltán (szerk.): *Jogalkotástan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 145–146.

13 SZABÓ (2015) i. m. 223–226.

A fenti, a jog egészére vetített általános megállapítások szükségképpen kiterjednek jog alapegységeire,¹⁴ a jogágakra,¹⁵ következtetésképpen a jogon belüli dinamizmus¹⁶ és a jogrendszeren belüli kölcsönhatások változó intenzitású, de állandó elemek,¹⁷ amelyek a történelem során az egységes jogot – a jogtudomány által általánosan a római jogra visszavezetett és elfogadott hagyományos megkülönböztetése alapján¹⁸ – a közjog-magánjog fő részeire osztották.¹⁹ A jogfejlődés később a jogot további részterületekre tagolta, kialakítva a sajátos életviszonyokat különös módon szabályozó, többé vagy kevésbé önálló és saját alapelvekkel rendelkező közjogi és magánjogi szakjogokat, illetve a vegyes jogágakat.²⁰ A gazdasági életre vetítve a fentieket, azok különösen a jogi személyek és az üzleti élet szerződési joga tárgykörében, azaz a hagyományos értelemben vett kereskedelmi jog területén nyilvánultak meg.²¹ A kereskedelmi jogon belül elhelyezett társasági jogra összpontosítva pedig mindezek a társasági jog értékalapjainak és értékválasztásainak fejlődési ívére mutatnak, amelyek közül alapvetően a gazdasági tevékenységek kockázatmérséklése és a gazdasági racionalitás, a tagoktól elkülönült jogi személyiségű jogalanyok és gazdasági társaságok elismerése, valamint a magánjogi szabadság értékeinek középpontba helyezése emelhető ki.

14 H. SZILÁGYI István – LOSS Sándor: *A jogrendszer*. In: SZABÓ Miklós (szerk.): Bevezetés a jog-és államtudományokba. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001, 75–76.

15 TÓTH J. Zoltán: *A jog statikája – elméleti és dogmatikai alapok (a jog alapfogalmi)*. In: TÓTH J. Zoltán (szerk.): Jogalkotástan. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 24.

16 TÓTH J. Zoltán: *A jog dinamikájáról*. In: TÓTH J. Zoltán (szerk.): A jog többretegűsége. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXX. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2020, 129.

17 VARGA Csaba: *Mi a jog? És kié a jog?* In: TÓTH J. Zoltán (szerk.): A jog többretegűsége. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXX. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2020, 34–45.

18 FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1996, 4–5.

19 LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2017, 20–21.

20 TAKÁCS Péter: *A modern állam*. In: Szabó Miklós (szerk.): Bevezetés a jog-és államtudományokba. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001, 226.

21 KUNCZ Ödön: *A magyar kereskedelmi-és váltójog tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1938, 1.

2. A társasági jog egyetemes jogtörténeti vázlata

2.1. A társasági jog ókori előképei

A társasági jog egyes elemeinek ókori előképei által valójában évezredek múlttal rendelkező jogágnak tekinthető.²² Ezen előképek közül különösen bizonyos római jogi intézményekben rejlő egyes fogalmi keretek napjainkban is tovább élnek,²³ és bár az ókorban még a mai értelemben értett kereskedelmi jog, és ezáltal társasági jog sem létezett, a társaságok lényegi elemét képező gazdasági tevékenységek szervezett keretek között való ellátásának – és ezáltal a kockázatok mérséklésének – egyes intézményi alapjai már ekkor megjelentek²⁴ bizonyos gazdasági együttműködési formák jogi elismerésével.²⁵ Ilyen együttműködési formák fakadtak különösen a közös tulajdonból, de ekként értelmezhető egyebek mellett az egyiptomi részesbérlet szerződési kereteiben meghatározott mezőgazdasági termelés keretei közötti együttműködés és közös kockázatviselés.²⁶ E körben egyebek mellett a *tappútum* különleges kölcsön intézménye emelhető ki Hammurappi törvénykönyve alapján, amelyben a kölcsön eseti üzleti célú felhasználásának eredményét és annak kockázatát a hitelező és az adós cizellált felelősségi alakzatok rögzítése mellett közösen viselte, míg a *sibatum* esetében bizonyos mai fogalmaink szerinti kockázati befektetések könyvelésére és elszámolására vonatkozó szabályok gyökerei figyelhetők meg.²⁷

Az európai jogfejlődés máig ható fundamentumaként a Római Birodalom fejlett gazdasági és társadalmi viszonyai között a római jog már jogképességgel ismert el meghatározott személyegyesüléseket és vagyontömegeket, amelyekre a modern jogi személyek egyes fogalmi ismérvei közvetlenül visszavezethetők.²⁸ E körben közjogi jogalanyisággal a római állam, illetve köztestületei rendelkeztek, magánjogi jogalanyisággal ismerte el a római jog személyegyesülésként az *universitast*, illetve a *collegiumot* a mai fogalmaink

22 SÁNDOR István: *Tanulmányok a társasági jog területéről*. Budapest, Patrocinium Kft., 2015, 21–22., 31–64.

23 VERESS Emőd: *A társasági jog kialakulása és fejlődése*. In: VERESS Emőd – FEGYVERESI Zsolt – PÁL Előd (szerk.): *Római társasági jog*. Budapest – Kolozsvár, Forum Iuris Könyvkiadó, 2019, 18.

24 SÁNDOR (2015) i. m. 31–51.

25 VERESS (2019) i. m. 9–13.

26 VERESS (2019) i. m. 9–10.

27 VERESS (2019) i. m. 11–12.

28 FÖLDI – HAMZA i. m. 230–231.

szerinti szakmai egyesületek előképeiként, valamint jogképességgel felruházott, rendszerint kórházak és szegényházak fenntartására rendelt célvagyonként létezett a *pia causa*, napjaink alapítványainak római jogi előfutára.²⁹

A fentiektől eltérő jogintézmény volt a *societas* és annak különböző válfajai,³⁰ amely szinallagmatikus *bona fidei* kötelemként a tagok vagyoni hozzájárulásával kötelmi jogi alapon alakította ki a működéséhez szükséges struktúrákat.³¹ A *societas* nevében a tagok jártak el,³² akik kezdetben teljes vagyonukkal vettek részt e sajátos vagyonközösség mai fogalmaink szerinti üzleti célú működtetésében.³³ A *societas* nem volt jogi személy, hanem személyegyesítő jogintézményként³⁴ és kötelmi jogi alapon kizárólag a tagokhoz kötöten volt értelmezhető, ennek megfelelően megszűnt a tagsági jogviszony bármely okból való megszűnése – így kilépés, megszüntetés iránti kereset vagy halál – esetén.³⁵ A jogfejlődés következő lépcsőfokaként a *societas omnium bonorum quae ex quaestu veniunt* már csak az üzleti tevékenység esetére keletkeztetett vagyonközösséget és érintetlenül hagyta a tagok magánvagyonát, míg eseti ügylet lebonyolítására a *societas unius rei* együttműködési formája alakult ki.³⁶ Végezetül a *societas publicanorum* a mai fogalmaink szerinti koncesszió hatálya alá tartozó állami gazdasági szerepvállalás jogintézményi háttérét biztosította, amely tevékenység gyakorlásának jogát árverésen lehetett elnyerni.³⁷ A *societas* bizonyos elemei máig hatóan érvényesülnek,³⁸ amelyek közül emelendő ki a *societas leonina* alapelvi tilalma,³⁹ amely szerint a társult tag kockázatviselését és nyereségből való részesedését kizárni nem lehet,⁴⁰ ugyanakkor a megosztási arányok eltérhetnek a fél kockázatvállalásától.⁴¹ A *societas* mellett

29 FÖLDI – HAMZA i. m. 231–235.

30 SÁNDOR István: A társasági jog római jogi gyökerei. *Gazdaság és Jog*, 2000/5, 3–6.

31 FÖLDI – HAMZA i. m. 231., 404., 534–539.

32 SÁNDOR (2015) i. m. 56.

33 SÁNDOR (2015) i. m. 54–55.

34 SÁNDOR (2015) i. m. 56–61.

35 VERESS (2019) i. m. 17–18.

36 VERESS (2019) i. m. 13–23.

37 VERESS (2019) i. m. 18–23.

38 SÁNDOR (2015) i. m. 22., 59., 63–64.

39 FÖLDI – HAMZA i. m. 536.

40 Ptk. 3:88. § (2) bekezdés.

41 JAKAB Éva: *Oktatási társaság? Szerződési gyakorlat az ókori Rómában*. In: MISKOLCZI-BODNÁR Péter – HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): 65 *Studia in honorem Gyöngyi Harsányi*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2021, 105–106.

a kereskedeleből fakadó sajátos kockázatközösségek megragadására egyebek mellett a *lex Rhodia de iactu mercium* vállalkozott.⁴²

Az ókori jogtörténet fejlődési íve a kereskedelmi és társasági jogi értékválasztások közül ekkoriban elsősorban a gazdasági tevékenységek kockázatmérséklését és a gazdasági racionalitást vállalta fel, miközben kötelmi jogi alapon a magánjogi szabadság alapmomentumai is felismerhetők, azonban a tagoktól elkülönült jogi személyiséggel rendelkező jogalanyok és gazdasági társaságok elismerésére az ókorban még nem került sor.

2.2. A társasági jog középkori intézményei, a *lex mercatoria* és a protestantizmus jelentősége

A Római Birodalom bukását követően a jogfejlődés sajátos utat járt be Európában, ahol a fenti értékalapok közül a racionalitáson nyugvó római magánjog részben tovább élt, egyes esetekben a helyi jogrendszerekben recepciót is nyert, és ekként a modern polgári jog alapjaként fennmaradhatott.⁴³ A gazdasági tevékenységek kockázatmérséklése, a gazdasági mobilitás és az egyenlőségen nyugvó racionalitás⁴⁴ értékalapja sem tűnt el, hanem a rendiség kialakulásával és a középkori partikuláris különjogok közvetítésével, elismerésével együtt vezetett el a kereskedelmi jog alapjainak lefektetésére.⁴⁵ Ebben a történeti folyamatban alapvetően a kereskedővárosok gazdasági fejlődése volt a döntő, ahol a kereskedő réteg fokozatosan kialakította a rendi kötöttségektől eltávolodó, a középkori széttagoltságot részben római jogi alapokon⁴⁶ meghaladó kereskedelem külön jogának elemeit.⁴⁷ A középkori kereskedők a gazdasági racionalitás alapjain ugyanis mind egy adott államon belül, mind pedig nemzetközi szinten egy olyan joganyag kialakítására és alkalmazására törekedtek, amely egyszerre szolgálhatta a katolikus egyházjog különböző korlátaival, forma-

42 KISFALUDI András: A társasági jog helye a jogrendszerben. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/3, 4.

43 FÖLDI – HAMZA i. m. 105–125.

44 GÖNCZI Katalin: *A középkori város jogtörténeti aspektusai*. In: GÖNCZI Katalin – HORVÁTH Pál – STIPTA István – ZLINSZKY János (szerk.): *Egyetemes jogtörténet I.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 2001, 143–144.

45 HORVÁTH Attila: *A magyar kereskedelmi jog története*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 191.

46 FÖLDI – HAMZA i. m. 583–584.

47 MÁTYÁS Imre: Szemelvények a *lex mercatoria* történetéből. *Miskolci Jogi Szemle*, 2024/1, 61–65.

lizmusával és béklyóival – különösen kamatvételi tilalmával – szemben⁴⁸ a kiszámítható és biztonságos ügyletkötést és a valós pénzforgalmat,⁴⁹ valamint az esetleges jogviták hatékony eldöntését, és az annak megfelelő kikényszerítést.⁵⁰ E célok elérése érdekében a kereskedők egymás közötti viszonyaikban hamarosan meghaladták a rendiséget, annak formalizmusát, a helyi partikuláris jogok kereteit, és szokásjogi alapon közelítették egymáshoz a kereskedelem igényeinek megfelelő⁵¹ magánjogi jogügyletek általános szabályanyagát,⁵² így kialakítva a kereskedők saját jogaként a *lex mercatoriát*.⁵³ A *lex mercatoria* racionális, önszabályozó, gyakorlatias megközelítése, rugalmassága, dinamizmusa és a szerződési szabadságon nyugvó szemlélete élesen szemben állt a középkor merev, partikuláris, rendiséggel terhelt állami jogával,⁵⁴ és a kereskedelem természetéből fakadóan általánosan is nemzetközivé vált.⁵⁵ E folyamattal egyidejűleg a hatékonyabb termelés és a kockázatcsökkentésre irányuló elvárások együttese elvezetett a római jog újrafelfedezéséhez, valamint az üzletszerű gazdasági tevékenységek folytatásának szervezeti kereteit jelentő társasági formák elismeréséhez is.⁵⁶ A társasági jog fejlődése tehát – amely a Római Birodalom bukását követően több évszázadra megakadt – a XI. századtól újjáéledt Itáliában⁵⁷ a közkereseti társaság, a *compagnia* megjelenésével.⁵⁸

A közkereseti társaság részben a *societas* római jogi mintáját alkalmazta, de már különbséget tett a tagok teljes vagyonával megalakult *societas universalis*, illetve a csak meghatározott vagyonelemekkel létrehozott *societas particularis* között.⁵⁹ A közkereseti társaság vezetését vagy a tagok felváltva, vagy az általuk választott vezető látta el, és jelentős új elemként megjelent a szubszidiárius felelősség, illetve helytállás, azaz a

48 KUNCZ i. m. 1–2.

49 NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a birói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra. I. Kötet.* Budapest, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1904, 9–10.

50 MÁTYÁS i. m. 64.

51 HORVÁTH (2007) i. m. 191–192.

52 FÖLDI – HAMZA i. m. 584–585.

53 BURIÁN László: A *lex mercatoria* alkalmazása a nemzetközi kereskedelmi jogvitákban. *Magyar Jog*, 1996/8, 491.

54 MÁTYÁS i. m. 64–65.

55 HORVÁTH (2007) i. m. 192–193.

56 VERESS (2019) i. m. 24–28.

57 VERESS (2019) i. m. 23–28.

58 SÁNDOR (2015) i. m. 22–23.

59 VERESS (2019) i. m. 25.

compagnia hitelezőjének elsőként a társasági vagyron ellen kellett eljárnia, és csak annak elégtelensége esetén léphetett fel a tagok magánvagyonára ellen.⁶⁰ A társasági jog fejlődésének következő lépcsőfokaként alakult ki a *commenda*, azaz betéti társaság,⁶¹ amelynek legjelentősebb újítása a korlátolt tagi helytállás intézményének megteremtése volt a társaságba pusztán tőkét fektető tag esetében.⁶² A betéti társaságba kizárólag tőkét fektető tag a várható nyereségért szolgáltatott pénzeszközöket a tényleges kereskedelmi tevékenységet ellátó társtagnak, amely megoldás az egyház kamatvételi tilalmának megkerülését tette lehetővé oly módon, hogy ez az ügylet nem kölcsönként volt nevesített, hanem a tőkét szolgáltató fellet az üzletvezető társának tüntették fel, és ekként nem kamatra, hanem nyereségre vált jogosulttá.⁶³ A *commenda* altípusaként létezett a részben eltérő felelősségi és helytállási alakzatokkal működő *rogadia*, valamint a tengeri vállalkozások esetében a *colonna*, ahol a tagsági kör jóval szélesebb volt, az kiterjedt a hajó tulajdonosaira, legénységére és a pénzügyi tőkebefektetőkre is.⁶⁴

A társasági jog fejlődésének valódi lendületét és innovációját az újkor küszöbén a nagy földrajzi felfedezések következményei alapozták meg, amikor az európai kereskedelem súlypontja a Mediterráneumról Nyugat-Európára helyeződött át. Az ekkor megindult gyarmatosítás – mint az újonnan felfedezett területek nagy tőkeigényű kiaknázásának folyamata – hatékony eszközöket kívánt, és ekként hívta életre a részvénytársaságok intézményét.⁶⁵ Miközben a spanyol, illetve a portugál gyarmatosítás alapvetően a közvetlen állami kockázatvállalás útját járta, addig Anglia, illetve a németalföldi tartományokból kialakult Hollandia döntő módon kereskedelmi szempontokat érvényesített, és az állami kockázatvállalást társaságok útján⁶⁶ a lehető legszűkebb körre szorította vissza.⁶⁷ Ez utóbbi modell vezetett a részvénytársaságok kezdetben királyi, állami privilégiumként értelmezett megalakításához,⁶⁸ azaz a részvénytársaságok ekkor még a közjog és a magánjog határán az állami monopóliumként értett

60 VERESS (2019) i. m. 25–26.

61 SÁNDOR (2015) i. m. 23–24.

62 VERESS (2019) i. m. 27.

63 NAGY i. m. 9.

64 VERESS (2019) i. m. 27–28.

65 VERESS (2019) i. m. 29.

66 KISFALUDI i. m. 5.

67 VERESS (2019) i. m. 33–52.

68 SÁNDOR (2015) i. m. 65–66.

gyarmatosítás⁶⁹ magántőkével való végrehajtását szolgálták.⁷⁰ Az állami engedéllyel, alkalmi privilégiummal – azaz *octroi* kormányhatósági ténnyel – létrejött részvénytársaságok mindegyike ekként egyedi jogot, *lex specialis*-t élvezett.⁷¹ A részvénytársaságok egyedi – és így szükségképpen fragmentált – jogától függetlenül a korban teret nyert a tőkeszemlélet, világosan megjelent a korlátolt helytállás intézménye és a tagságtól elkülönült jogalanyiség elismerése, azaz a tőkebefektetők csak a befektetett vagyoni eszközeiket kockáztatták, magánvagyonuk a tőkekoncentrációt megvalósító részvénytársaságtól egyértelműen elkülönült.⁷² A részvénytársaság tőkeszemlélete elhalványította, és meghaladta a társasági tagi minőség korábban domináns személyes aspektusait, emellett a részvényesként való befektetési lehetőség a kevésbé vagyonos réteg előtt is nyitva állt, továbbá lehetővé vált a befektetések és a kockázatok megosztása akár több vállalkozás között is.⁷³ A részvénytársaság központi elemeként megjelentek a tagsági jogokat bizonyító és azokat megtestesítő értékpapírokként a részvények,⁷⁴ és kialakultak⁷⁵ a tőzsdék.⁷⁶ E körben mintegy zárójelben megjegyzendő, hogy a szakirodalomban egyes álláspontok a részvénytársaságok alapjait a *societas publicanorum* római jogi intézményére, illetve az itáliai államkölcson-hitelezők egyesületi formájára vezetik vissza, ahol a kölcsönből egyenlő részeket lehet jegyezni, illetve átruházni.⁷⁷ Az ilyen egyesületek – azaz a *maona*, illetve a kölcsön egyes állami biztosíték elemeit is kedvezményezettként birtokló *compera* – ugyan már rendelkeztek szervezeti egységekkel, közgyűléssel, vezetőkkel, ugyanakkor természetükből fakadóan inkább közpénzzel gazdálkodó szervezetek voltak, magánjogi jelleggel kevésbé vagy egyáltalán nem rendelkeztek.⁷⁸

Ebben a történelmi útban az értékválasztások revíziója oldalán emelendő ki a reneszánsz emberképből fakadó vállalkozási szemlélet térnyerése, a földrajzi felfedezések által indukált gazdasági és társadalmi változások kereskedelmen is lecsapódó eredményei, és különösen a reformáció kato-

69 KISFALUDI i. m. 5–6.

70 VERESS (2019) i. m. 41–49.

71 KUNCZ i. m. 117.

72 VERESS (2019) i. m. 34–37.

73 VERESS (2019) i. m. 34–36.

74 SÁNDOR (2015) i. m. 27.

75 HORVÁTH (2007) i. m. 221–222.

76 VERESS (2019) i. m. 34–38.

77 VERESS (2019) i. m. 29–34.

78 VERESS (2019) i. m. 29–34.

likus kánonjogi kötöttségeket felszabadító, innovatív, az egyéni felelősséget középpontba helyező protestáns munkamorálja és a profit elismerése.⁷⁹ A fentiek együttes hatása és elterjedése tovább lazította a korábbi értékalapon nyugvó hierarchikus és partikuláris társadalmi szerkezetet, és elvezetett a felvilágosodás eszmerendszerének XVIII. századi kikristályosodásához.⁸⁰ A reformáció ebben a folyamatban nem csak a katolikus dogmatizmus és emberkép kritikai meghaladásában volt kulcsfontosságú, hanem elősegítette a gazdasági és jogi racionalitás szemléletének elterjedését, amelyre alapozva mind a tulajdonosi, mind a kereskedelmi mentalitás elterjedt, megágyazva a közösségi jóként – *summum bonum* – értett, ezáltal morálisan is igazolható, tehát helyes kapitalizmus társadalmi elfogadásának.⁸¹

Fentieket összegezve, a középkorban a mai fogalmaink szerinti közkereseti és betéti társaságok lényeges ismérveivel rendelkező társaságtípusok kialakultak, igaz, jellemzően csak adott egyedi ügyeletekre és rövid időre való társulással, emellett megjelentek a társaságok nyilvántartásának alapintézményei, a cégnév fogalma, továbbá teret nyert a könyvvitel alkalmazása,⁸² amelyek egyebekben a racionális alapokon nyugvó szervezetek létének egyik alapfeltelvévé is vált.⁸³ A nagy földrajzi felfedezések és tőkeigényes kiaknázásuk célja életre hívta a részvénytársaságokat, és azok egyedi *octroi*, azaz *lex specialis* jogszabályait, majd a kereskedelmi jog általános magánjogtól eltávolodó fejlődésének részeként⁸⁴ a kereskedelmi jog bizonyos elemei is külön állami kodifikációt is nyertek, amelyek közül a legjelentősebb az 1673. március 23-i *Ordonnance du commerce* franciaországi kódexe volt.⁸⁵ Mindezeknek megfelelően a gazdasági tevékenységek kockázatmérséklése és a gazdasági racionalitás, a tagoktól elkülönült jogi személyiségű jogalanyok és gazdasági társaságok elismerése értékalapjai

79 TÓTH András: *A protestáns eszmék hatása a közjóról és a versenyről szóló gondolkodásra*. In: EINVÁG Benjámin Máté – TÓTH J. Zoltán (szerk.): 60 *Studia in honorem Szilvia Köbel. Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2025, 245–252.*

80 FERGUSON, Niall: *A tér és a torony. Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hataloméért*. Budapest, Scolar Kiadó, 2019, 107–147.

81 WEBER, Max: *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. New York – London, Charles Scribner's Sons – George Allen & Unwin Ltd, 1950, 36–40., 47–54., 75–78., 80–81.

82 VERESS (2019) i. m. 25.

83 WEBER i. m. 21–22.

84 FÖLDI – HAMZA i. m. 583–584.

85 SÁNDOR (2015) i. m. 66–67.

rögzültek és elfogadottá váltak, valamint a magánjogi szabadság és indeterminizmus középpontba helyezése, különösen a protestantizmus által is egyre inkább teret nyert.

2.3. A felvilágosodás jelentősége a társasági jogban és a magánjogi kodifikációk

A fenti alapokon a XVIII-XIX. század fordulóját már a felvilágosodás eszmerendszere uralta, amelyből táplálkozva a modern államfejlődést alapvetően határozta meg a középkori széttagoltságot elvető egységes jog által kormányzott egységes állam iránti igény,⁸⁶ amely politikai program különösen a társadalmi szerződés jogegyenlőség tételén nyugodott,⁸⁷ illetve azt feltételezte az abszolutizmus eltörlésével és a rendi függőségi rendszer felszámolásával.⁸⁸ E forradalmi eszmék elterjedése Európában alapvetően törte át a korábbi évszázadokban megszilárdult gazdasági és társadalmi kereteket az elkövetkező évtizedekben.⁸⁹ A folyamat eredményeként a jogegyenlőség értékválasztása a XIX. században kiteljesedett, és új, nemzeti identitást eredményezett felváltva a korábbi partikuláris és hierarchikus identitásokat, jogokat.⁹⁰ A jogegyenlőséget élvező egyének közössége a nép vagy nemzet lett.⁹¹ A fenti úton kialakult, a jogegyenlőség politikai programján nyugvó nemzetállami eszme ekként vezetett rendi különjogoktól, illetve partikularizmusoktól mentes, egyenlőségen alapuló, ezért egységes jog alapján hatékonyan kormányzott állam iránti igény megfogalmazására,⁹² amely cél elérése többek között a partikularizmus és a szokásjog visszaszorításával volt lehetséges a legfontosabb jogágak kodifikációja által.⁹³ A modern elvi alapokon nyugvó klasszikus büntetőjogi

86 TAKÁCS i. m. 209–225.

87 ROUSSEAU, Jean– Jaques: *A társadalmi szerződés*. Bukarest– Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2001, 35–39.

88 PRICE, Roger: *Franciaország története*. Budapest, Maecenas Könyvkiadó– Talentum Kft., 2001, 83–106.

89 ACEMOGLU, Daron – ROBINSON, A. James: *Miért buknek el a nemzetek?* Budapest, HVG Kiadó Zrt., 2013, 272–282.

90 SZABÓ (2015) i. m. 183.

91 ROUSSEAU i. m. 38–44.

92 SZABADFALVI József: *A nemzet*. In: BÓDIG Mátyás – GYÖRFI Tamás (szerk.): *Államelmélet. A mérsékelt állam eszméje és elemei II. Alapelvek és alapintézmények*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002, 251–254.

93 VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből. Európai tekintéssel*. Kolozsvár, Forum Iuris Könyvkiadó, 2022, 16–23.

és polgári jogi kodifikáció mellett tehát a kor törvényhozói felismerték és elfogadták a már létező kereskedelmi jog sajátos jellemzőit, amelyeket külön kezelve kereskedelmi törvénykönyveket is alkottak.⁹⁴ A kereskedelmi jog kodifikációja által elszakadt a magánszféra általános polgári jogi joganyagától,⁹⁵ amellyel egyidejűleg az adott állam szintjén – az európai kontinensen Magyarország kivételével⁹⁶ – az általános magánjog szokásjogi alapjai is döntően felszámolásra kerültek.⁹⁷

A társasági jogra összpontosítva a fenti folyamatok tekintetében rögzíthető, hogy annak joganyaga az *octroi* rendszeren nyugvó szabályozás okán esetlegesen volt tekinthető, amelyet a szoros állami beavatkozás, a monopóliumok, felségjogok, privilégiumok jellemeztek,⁹⁸ e nézőpontból tehát az a rendi kor egyéb jogterületeinek fragmentált és partikularizmustól terhelt jogaival egyező állapotban volt. A nemzetállami alapállás egységes jogot valló általános programja ezért szükségképpen vezetett el a társasági jog kodifikációjának igényéhez is.⁹⁹ A kodifikációk eredményeként a kezdetben uralkodó engedélyezés rendszerét fokozatosan háttérbe szorította az állami ellenőrzés, a törvényes működés bírói felügyeletének előtérbe helyezése, amely által a társasági jog magánjogi jogügyleti jellege vált hangsúlyossá a szabad társaság alapítás jogának elismerésével.¹⁰⁰ A napóleoni kodifikáció részeként 1807-ben ilyen alapokon elfogadott *Code de Commerce*¹⁰¹ átfogóan szabályozta a társaságtípusokat, majd e kódex hatására és részben annak mintáját követve Európa-szerte megindult a kereskedelmi jog, illetve a társasági jog kodifikációja egyebek mellett Hollandiában 1809-ben, Görögországban 1821-ben, Spanyolországban 1829-ben, Belgiumban 1831-ben, Portugáliában 1833-ban, Olaszországban 1865-ben.¹⁰² Az európai kodifikációs folyamatban különösen jelentős volt az 1861. évi – tehát még az egységes Németország megalakulása előtt elfogadott – német kereskedelmi törvénykönyv, amely az 1794-ben hatályba lépett nagy terjedelmű, 19.194 szakaszt tartalmazó, rendkívül kazuisztikus – és így lényegében alkalmazhatatlan – jogszabályt, az *Allgemeines Land-*

94 SÁNDOR (2015) i. m. 27–28.

95 KUNCZ i. m. 5–7.

96 VERESS (2022) i. m. 85–137.

97 TÓTH (2020) i. m. 146–147.

98 SÁNDOR (2015) i. m. 65–66.

99 VERESS (2019) i. m. 52–54.

100 KUNCZ i. m. 117.

101 NAGY i. m. 13.

102 SÁNDOR (2015) i. m. 27–30., 71–79.

recht für preussischen Staaten kódexét¹⁰³ váltotta fel.¹⁰⁴ Az általános német kereskedelmi törvénykönyv, az *Allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch* a későbbiekben különösen a magyar jogalkotásnak szolgált mintaként.¹⁰⁵ Az angol jogfejlődés külön utat járt be,¹⁰⁶ de nem nélkülözve a kellő absztrakciókat és fogalmi alapokat, végül átfogóan 1862-ben szabályozta a társaságokat.¹⁰⁷ Hasonlóképpen járt el a svájci törvényhozó azzal, hogy a kantonális sajátosságok okán a kodifikáció végigkísérte a XIX. és XX. századot és csak 1991-ben került nyugvópontra.¹⁰⁸ A klasszikus társasági jog fejlődésének utolsó jogtörténeti elemeként a korlátolt felelősségű társaság 1892-ben, német jogban történt megjelenése¹⁰⁹ és világszerte való elterjedése nevesíthető,¹¹⁰ amely megnyitotta a tagi korlátolt helytállás előnyeit a kis és középvállalati szintű társaságok előtt.¹¹¹

A kereskedelmi jogi kodifikáció kora a kereskedelmi jog önállósásának kérdésével¹¹² egyebekben megnyitotta a kereskedelmi jog és az általános magánjog kapcsolatát tárgyaló két álláspont, az úgynevezett dualista, illetve monista felfogás közötti napjainkig tartó vitát is.¹¹³ A dualista koncepció szerint a magánjog élesen elválasztható polgári jogra, illetve kereskedelmi jogra,¹¹⁴ így szükségképpen kiáll külön kereskedelmi törvények mellett, amelynek indokait elsősorban a kereskedelmi jog általános polgári jogtól eltérő hangsúlyosabb közjogi elemeiben, az ekként kialakított szabályozási komplexitásban, továbbá a gazdasági élet dinamikájára és kihívásaira adandó reakciók hatékonyságának elvárásaiban lel fel.¹¹⁵ A monista álláspont a

103 HELLWEGE, Phillip: *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*. In: BASEDOW, Jürgen – HOPT, Klaus J. – ZIMMERMANN, Reinhard (eds.): *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*, vol. I. Tübingen, Mohr Siebeck Verlag, 2009, 50–55.

104 NAGY i. m. 14.

105 VEREBICS János: Társasági jog az első Gt. előtt. *Gazdaság és Jog*, 2019/2, 1.

106 SÁNDOR (2015) i. m. 106–125.

107 NAGY i. m. 16.

108 SÁNDOR (2015) i. m. 91–104.

109 NAGY i. m. 14.

110 KÉPES György: „Németország legfontosabb és legsikeresebb exportcikke a jog területén:” A korlátolt felelősségű társaság. *Jogtörténeti Szemle*, 2025/1, 39–45.

111 VERESS (2019) i. m. 55–56.

112 FÖLDI – HAMZA i. m. 583–584.

113 SZIKORA Veronika: *A társasági jog és a Polgári Törvénykönyv kodifikációjának összefüggései*. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezés-történetéből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap és Könyvkiadó Kft., 2018, 94–100.

114 VERESS (2022) i. m. 35–40.

115 SÁNDOR (2015) i. m. 192–193.

fentiekkel szemben a magánjog belső egységét vallja arra hivatkozva, hogy önmagában a kereskedelem ténye nem kíván és nem feltételez külön magánjogi szabályokat, az általános magánjog intézményei teljes mértékben alkalmasak a kereskedelem igényeinek kielégítésére arra is tekintettel, hogy a magánjog a maga általánosságában már eleve gazdasági szemléleten nyugszik.¹¹⁶ A monista-dualista álláspont közötti vita univerzálisan nem eldöntött, a modern jogrendszerekben mindkét megközelítésre és törvényalkotásra található¹¹⁷ – jogalkotói értékválasztástól függő – megoldás.¹¹⁸

A fenti történeti folyamat összegzéseképpen megállapítható, hogy a felvilágosodás eredményeként kialakult, a rendiséget és a partikularizmust elvető új, modern állam értékválasztásai a társasági jog területén is gyökeres változásokat eredményeztek. A gazdasági tevékenységek kockázatmérték-élése és a gazdasági racionalitás, a tagoktól elkülönült jogi személyiségű jogalanyok és gazdasági társaságok elismerésének értékalapjai már nem csak egyedi jogszabályokban, hanem az általános és absztrakt kodifikáció szintjén is rögzültek, amelyek a modern, jogegyenlőségen nyugvó magánjogi szabadság felvállalása által teljesedtek ki.

2.4. Az Európai Unió joga és a társasági jog

Az európai jogtudomány a helyi jogok léte és alkalmazása mellett, illetve azok ellenére a XVIII. század végéig alapvetően egységesnek volt tekinthető, az újrafelfedezett római jogból és az egyházi kánonjogból táplálkozott mint európai közös jog, azaz *ius commune*.¹¹⁹ Ezt az egységes európai jogi gondolkodási teret a kodifikációk kora nemzetállami jogrendszerekre osztotta szét, amely által a helyi partikularizmus ugyan felszámolásra került, de kontinens szerte új jogrendszerek alakultak ki, szükségképpen életre hívva azt a gondolatot, hogy egyes jogi problémák megoldása határokon átívelő egységes megoldásokat igényel, így a II. világháborút követően ismételten megjelent a *ius commune* hagyományából táplálkozó közös európai jog iránti igény.¹²⁰ A jogelméleti sík mellett az európai egység különböző koncepciói – az európai államok közötti egyensúly és tartós béke

116 VERESS (2022) i. m. 40.

117 SZIKORA i. m. 102–108.

118 VERESS (2022) i. m. 40.

119 SZABÓ Béla: *Ius commune hajdan és majdan*. In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 1998, 285–302.

120 SZABÓ (1998) i. m. 302–307.

elérésének remélt eszközeként – szintén végigkísérték az európai államok történetét, így a XIV. századtól az II. világháború végéig gondolkodók, államférfiak, uralkodók különböző tervezetek szintjén fogalmazták meg az erre irányuló elképzeléseiket.¹²¹ Az európai egységkoncepciók – amelyek magukban hordozták természetükből fakadóan az egységes jogot is – valamint az elméleti síkon megfogalmazott jogegységesítési igény valós és máig tartó politikai és gazdasági lendületet végül az Európai Gazdasági Közösség megalapítása által nyert.¹²² Az Európai Gazdasági Közösség alapjain nyugvó Európai Unión belül pedig a politikai és jogi dimenzió az európai integrációval írható körül, amelynek egyik eszközeként funkcionál az európai jogharmonizáció.¹²³

Az egyes országok jogában – így a társasági jog területén – fennálló különbségek maguktól értetődően képezik gátjait az európai uniós integrációs folyamatoknak.¹²⁴ Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó 1957. évi Római Szerződés¹²⁵ kezdetben csak annyit rögzített, hogy valamely tagállam joga szerint létrejött és bejegyzett társaságokat ugyanúgy megillette a közösség bármely tagországában a letelepedés szabadsága, mint a tagországok állampolgárait, miközben szükségesnek ítélte a társaságoktól követelhető biztosítékok egységesítését és az egyes tagállamokban létesített társaságok kölcsönös elismerését is.¹²⁶ A fenti alapokból táplálkozva a hatvanas években indult meg a társasági jog jogharmonizációs programja¹²⁷ különböző irányelvekkel,¹²⁸ azzal a céllal, hogy a gazdasági társaságok közel azonos szervezeti struktúrával, jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezzenek és ezáltal lebontásra kerüljenek az alapítás, átalakulás, költözés és

121 STIPTA István: *Európai integrációs koncepciók a XX. században*. In: GÖNCZI Katalin – HORVÁTH Pál – RÉVÉSZ T. Mihály – STIPTA István – ZLINSZKY János (szerk.): *Egyetemes jogtörténet I.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1999, 298–310.

122 SZENTE Zoltán: *Európai alkotmány-és parlamentarizmus történet 1945-2005*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006, 379–393.

123 MÁDL Ferenc: *Az Európai Gazdasági Közösség joga a vállalatok, beruházások, a tőkepiac, a gazdasági verseny és az állam gazdasági szerepének integrációs szabályozásában*. Budapest, Mádl Ferenc Intézet, 2023, 166–171.

124 BÁNRÉVY Gábor: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2016, 68.

125 SZENTE i. m. 381.

126 BÁNRÉVY i. m. 68.

127 MÁDL i. m. 177–180.

128 SÁNDOR (2015) i. m. 149–153.

kölcsönös elismerés korlátai.¹²⁹ Az irányelvek¹³⁰ – amelyek között több csak tervezet szintjén maradt¹³¹ – mellett az egységes társasági formák kidolgozására és a tagállamokkal való elfogadtatására irányuló törekvések is hangsúlyossá váltak.¹³² E folyamat első elemeként 1985-ben az európai gazdasági egyesülés, az ezredfordulón az európai részvénytársaság, illetve hamarosan az európai szövetkezet jogintézményeire vonatkozó jogforrások is megjelentek.¹³³

Az Európai Unió társasági jogi jogalkotásának közvetlen hatásaként különösen hangsúlyossá váltak a kisebbségvédelmi szabályok, a hitelezővédelmi biztosítékok, egyes belső szervezeti megoldások, a nyilvánosság elvárása, a számviteli és tőkekérdések, valamint a munkavállalói részvétel elemei a tagállami társasági jogokban és a már működő európai társaságtípusokban.¹³⁴ Az eddigi jogalkotási eredményeken túl a társasági jog további harmonizációjára újabb tervezeteket dolgoztak ki az Európai Unió szervezeti keretein belül, ennek elemeként megjelent egy új *sui generis* társasági forma, az európai zártkörűen működő magántársaság – *societas privata europaea* – tervezete is.¹³⁵ A konkrét jogszabályokban és jogszabálytervezetekben testet öltött közösségi társaságtípusok mellett a kívánt jogharmonizáció magasabb szintjeként elkészült¹³⁶ – igaz nem uniós jogalkotási produktumként, hanem európai egyetemi tanárok együttműködésében – az Európai Társasági Modelltörvény Tervezete, amely részleteiben, de akár egészében is átültethető a nemzeti jogokba.¹³⁷

129 TATTAY Levente: *Bevezetés az európai magánjogba*. Budapest, Szent István Társulat, 2013, 61–62.

130 A társasági jogra napjainkban leginkább ható irányelvek közül emelendő ki többek között: az Európai Parlament és a Tanács 2007/36/EK irányelve (2007. július 11.) az egyes részvényesi jogok gyakorlásáról a tőzsdén jegyzett társaságokban; az Európai Parlament és a Tanács 2009/102/EK irányelve (2009. szeptember 16.) a társasági jog területén az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságokról; az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1132 irányelve (2017. június 14.) a társasági jog egyes vonatkozásairól; az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/828 irányelve (2017. május 17.) a 2007/36/EK irányelvnek a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzése tekintetében történő módosításáról.

131 SÁNDOR (2015) i. m. 150–151.

132 MÁDL i. m. 179–180.

133 BÁNRÉVY i. m. 68–69.

134 SÁNDOR (2015) i. m. 148–171.

135 SÁNDOR (2015) i. m. 155–157., 172–179.

136 SZIKORA i. m. 101–102.

137 VERESS (2019) i. m. 90–91.

3. A társasági jog a magyar jogtörténetben

3.1. A társasági jog a rendi korban

A magyar jog történeti megkésettisége¹³⁸ okán valódi társasági jogi joggal a XIX. századig nem rendelkezett.¹³⁹ A kereskedelmi tevékenység a rendi korban döntően a városi polgárság egyedi üzleti működésére szorítkozott, míg a középkori céhes önkormányzati keretek társasági jogi ismervekkel nem rendelkeztek.¹⁴⁰ A jogi személyek kérdését illetően a magyar jog ekkor alapvetően közjogi alapon ismert el bizonyos jogi személyeket, így a királyi kincstárt, a világi és egyházi egyetemeket, egyházakat, közösségeket, testületeket, alapítványokat, de ezek jogképessége is korlátozott volt.¹⁴¹

Magyarországon a kereskedőkre vonatkozó jogi szabályozás első elemei a szabad királyi városok jogában lelhetők fel a XIII. századtól, figyelemmel arra, hogy azok alapítása uralkodói kiváltságokon nyugodtak.¹⁴² E városokban letelepedő külhoni *hospesek* több esetben magukkal hozták saját jogrendszerüket,¹⁴³ amelyek megőrzését az uralkodók külön is biztosították, így fektetve le a középkori magyar kereskedelem és céhes ipar alapjait.¹⁴⁴ A szükséges feltételek a kora középkorban tehát rendelkezésre álltak a nyugat-európai gazdasági és jogi fejlődés követésére, azonban azokat – így a kereskedelmi jogot is – a török háborúk gyakorlatilag megsemmisítették – és ezáltal két évszázaddal visszavetették – a korábban virágzó Magyarországot.¹⁴⁵

A török kiűzését követően fellendülő gazdasági élet így csak késve teremtethette meg az ipar és a kereskedelem kibontakozásának új jogi alapjait, de a rendi alkotmányosság és az ősiség intézménye ennek a fejlődésnek

138 MEZEY Barna: *Előszó*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 9.

139 HORVÁTH (2007) i. m. 192–199.

140 HORVÁTH (2007) i. m. 199.

141 BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2000, 54–56.

142 ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány-és jogtörténet*. Budapest, Politzer Zsigmond és fia jogi könyvkereskedés kiadása, 1946, 64–75.

143 TIMON Ákos: *Magyar Alkotmány-és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. Budapest, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, 1903. 132., 140., 146–154, 205–206., 294–295.

144 KUNCZ i. m. 9.

145 MÁTHÉ Gábor: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai 16-20. század*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 29–32., 34–35.

jellegzetes magyar korlátokat szabott,¹⁴⁶ mintegy felerősítve, hatványozva a tőkeszegénységből fakadó gazdasági fejletlenségéből eredő nehézségeket. Különösen az ősiség volt az, amely az évszázados lemaradásból való kitörést akadályozta, hiszen az 1848-ig Magyarország politikai és gazdasági rendjének alapjaként ugyan jogilag egységes birtokfogalmat vezetett be, de azt végletesen meg is kötötte, ezáltal gyakorlatilag forgalomképtelenné tette az ingatlanvagyonot,¹⁴⁷ ellehetetlenítve a hitelezést és a fejlett pénzforgalom lehetőségeit. E nehézségekre adandó válaszként uralkodói rendeletekkel, majd törvényekkel megjelentek a magyar kereskedelmi jog szabályozásának előzményei különösen a váltójog és a könyvvitel területén,¹⁴⁸ de átfogó magánjogi reformokra ekkor még nem került sor.

Mária Terézia, majd II. József uralkodása alatt a felvilágosult abszolutizmus elemeként azonban már hangsúlyosan jelentkezett – az összbirodalmi szinten értett és az udvar által ekként szorgalmazott – egységes jog iránti igény, de a magyar rendek rendi alkotmányt őrző alapállása és ellenállása, a mélyen gyökerező szokásjog a bécsi udvar kodifikációs elképzeléseit Magyarországon nem, vagy csak kevésbé engedte érvényesülni.¹⁴⁹ A középkori körülmények fenntarthatatlanságát tehát a királyi udvar már a XVIII. században észlelte, és törekedett azzal szemben modern alapokon a kereskedelmi jog részterületeinek szabályozására, de a királyi kodifikációs kísérletek összbirodalmi szempontjai¹⁵⁰ sorozatosan vívták ki a rendek ellenállását, és ekként buktak el azzal, hogy a Tengeremelléken, a Határőrvidéken, illetve Erdélyben¹⁵¹ bizonyos szabályok mindezek ellenére – alkotmányellenesen – hatályba léptetésre kerültek.¹⁵²

A királyi udvar mellett¹⁵³ a rendi Országgyűlés a XVIII. század végén ismerte fel a kereskedelmi jog szabályozásának fontosságát, így ekkor kezdődhetek meg a kodifikációs munkálatok, amelyek közül kiemelendő

146 TIMON i. m. 521–526.

147 BÉLI i. m. 69–71., 307–309.

148 KÉPES György: *A magyar kereskedelmi jogi kodifikáció előtörténete 1792-ig*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 106–161.

149 VERESS (2022) 27–30., 46., 86–88.

150 FÓNAGY Zoltán: *A bomló feudális gazdasága*. In: GERGELY András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 26–34.

151 KÉPES (2021) i. m. 161–163.

152 NAGY i. m. 19–20.

153 KÉPES (2021) i. m. 164.

az 1791. évi LXVII. törvénycikkben kinevezett országos bizottság¹⁵⁴ 1795. január 29-i jelentése, a *Codex Cambio-Mercantilís pro regno Hungariae Partibusque eidem adnexis in tres partes divisus per Regnicolarem Juridicam Deputationem Articulo 67. 1791. ordinatam elaboratus*, amely már foglalkozott a cégek, cégbejegyzések, kereskedők jogai, kereskedelmi társaságok, kereskedelmi könyvek kérdéseivel, valamint a csődjoggal egyaránt.¹⁵⁵ A jelentés törvényi formát nem nyert,¹⁵⁶ maga az Országgyűlés is a kérdést csak több mint három évtized elteltével tűzte újra napirendjére egy újabb bizottság kijelölésével, amely elkészítette a *Codex Cambio-Mercantilís eiosdemque Ordo Processualis* című tervezetet, amely ekkor még szintén nem, csak az 1840-i Országgyűlésen és csak elemeiben vezetett törvényekre.¹⁵⁷ A kodifikációs kísérletektől függetlenül ugyanakkor történetek próbálkozások egyedi társaságok alapítására, elsőként a gróf Forgách család által 1767-ben alapított gácsi textilüzem próbálkozott 1800-ban részvénykibocsátással.¹⁵⁸

A társasági jogalkotás területén, ahogyan több más kérdésben is, a reformkor hozta el a fordulatot Magyarországon – különösen gróf Széchenyi István munkássága nyomán, aki a magánjogi kodifikáció útján kívánta az alkotmányos reformokat és a rendiség felszámolását gazdaságilag és jogilag egyaránt megalapozni.¹⁵⁹ Kezdetben adott tárgyakra vonatkozó egyedi jogalkotásra helyeződött a hangsúly, amely folyamat emblemikus példája az 1836. évi XXVI. törvénycikk egy állandó hidnak Buda és Pest közötti építéséről, amely a Lánchíd építésére részvénytársaságot állított fel.¹⁶⁰ A törvénycikk egyenlőségi klauzulája¹⁶¹ megteremtette az alapjait a teljes magyar jog, így a kereskedelmi jog általános szabályozásához elengedhetetlen áttöréshez, így az évszázados eredménytelen kodifikációs

154 HEIL Kristóf Mihály: *Adalékok a magyar borkereskedelem történetéhez. Törvényjavaslatok és tervezetek a 18–19. század fordulóján és a reformkor elején*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 127.

155 NAGY i. m. 20.

156 NOVOTNI Zoltán: A kodifikált társasági jog, mint a magyar polgári jog megújulásának eszköze. *Jogtudományi Közlöny*, 1989/február, 65.

157 NAGY i. m. 20–21.

158 VERESS (2019) i. m. 59.

159 VÉCSEY Tamás: *Széchenyi és a magyar magánjog*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1895, 9–34.

160 HORVÁTH (2007) i. m. 203.

161 1836. évi XXVI. törvénycikk 2. §. A részvényes társaság költségén Buda és Pest között építendő állandó hidon [...] hidvámot kivétel nélkül mindenki fizetni tartozik.

kísérleteket követően az Országgyűlés 1840-ben lényegében véve egy kereskedelmi jogi jogszabálycsomagot¹⁶² fogadhatott el.¹⁶³ E jogszabályok már magukban foglalták a bírósági bejegyzés, a szabad vállalkozás alapítás jogintézményeinek gyökerei mellett az absztrakt módon szabályozott közkereseti társaság, betéti társaság és a részvénytársaság, továbbá a fizetéseképtelenségi jog alapjait is.¹⁶⁴

A társadalmi mozgalmakkal együttesen a gazdasági fejlődés a reformkorban új lendületet vett és nemzeti jelleget öltött, sorra alakultak a részvénytársaságok, bankok, biztosítótársaságok, gazdasági egyesületek, takarékpénztárak,¹⁶⁵ továbbá megindultak azok az infrastrukturális beruházások, amelyek a modern Magyarország gazdasági alapjait fektették le.¹⁶⁶

3.2. A társasági jog az alkotmányos forradalmat követően

Az 1848. évi április törvények – amelyek a polgári alapokon nyugvó alkotmányos monarchia alaptörvényeiként felszámolták a rendiséget Magyarországon¹⁶⁷ – nagy hangsúlyt fektettek az új államberendezkedésnek megfelelő gazdasági környezet jogi alapjainak megteremtésére, így az 1848. évi XV. törvénycikk az ősiség eltörléséről már ebben a szellemben rendelte el a polgári törvénykönyv kodifikációját.¹⁶⁸

Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc eseményei a polgári törvénykönyv megalkotását végül nem tették lehetővé,¹⁶⁹ illetve az állami függetlenség kivívása Ausztriától a közös osztrák-orosz fellépés okán sem sikerült, ugyanakkor a megkezdett polgári átalakulás folyamatát nem lehetett visszafordítani,¹⁷⁰ így azok célkitűzéseit a magánjog területén – szintén

162 NAGY i. m. 21–22.

163 Az ekkor elfogadott jogszabályok közül emelendő ki a kereskedőkről szóló 1840. évi XVI. törvénycikk, a gyárok jogviszonyairól szóló 1840. évi XVII. törvénycikk, a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló 1840. évi XVIII. törvénycikk, a kereskedői testületekről és az alkuszokról szóló 1840. évi XIX. törvénycikk és a csődületről szóló 1840. évi XXII. törvénycikk.

164 APÁTHY István: *Kereskedelmi jog a magyar kereskedelmi törvény alapján tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre*. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1876, 42–43.

165 VERESS (2019) i. m. 59–65.

166 FÓNAGY i. m. 37–56.

167 ECKHART i. m. 417–420.

168 VERESS (2022) i. m. 46.

169 NOVOTNI i. m. 65–66.

170 ECKHART i. m. 425–426.

történelmi paradoxonként – végül az osztrák tételes jog útján valósította meg az udvar.¹⁷¹ A neoabszolutista kormányzat fenntartotta az úrbéri viszonyok és az ősiség eltörlését,¹⁷² emellett az egységes birodalomról vallott koncepció alapján a magyar korona országainak területén bevezette az Osztrák Polgári Törvénykönyvet.¹⁷³ A kereskedelmi jogra vonatkozó korábbi törvények kis kivételtől a neoabszolutizmus korában is hatályban maradtak, sőt a céhrendszer is felszámolásra került, teljes mértékben biztosítva az iparszabadságot.¹⁷⁴ A Kiegészítéshez vezető politikai folyamatok azonban az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokkal 1861-ben visszaállították a tradicionális magyar magánjog hatályát¹⁷⁵ a korábbi Erdélyi Nagyfejedelemség területe kivételével,¹⁷⁶ így a magánjogi és a kereskedelmi jogi kodifikáció kérdése ismét nyitott kérdéssé vált.

3.3. A társasági jog a dualizmus korában – a Kereskedelmi törvény

Az 1867-ben megalakult Osztrák-Magyar Monarchia¹⁷⁷ korában az egységes magánjogi kodifikáció újra napirendre került, azonban különösen, de nem kizárólagosan az Osztrák Polgári Törvénykönyv erőszakos bevezetésének keserű emléke, a történelmi jogi iskola hatása, a magyar történelmi magánjog magas szintű művelése, hagyományai és értékei okán a különböző törvénytervezetek megalkotása ellenére¹⁷⁸ általános magánjogi kódex elfogadására végül nem került sor.¹⁷⁹ Az általános magánjogi kodifikáció elvi kérdése mellett ugyanakkor egyre hangsúlyosabban jelentkezett a kereskedelem és a kereskedelmi jog új alapokra helyezésének kihívása, elvégre a Kiegészítés ebben az összefüggésrendszerben valójában a reform-

171 BÉLI i. m. 308–312.

172 HOMOKI-NAGY Mária: *A nemesi magánjog szabályainak tovább élés a neoabszolutizmus idején*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 131.

173 VERESS (2022) i. m. 89–91.

174 CSORBA László: *Az önkényuralom kora (1849-1867)*. In: GERGELY András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 296–297., 301–302.

175 BÉLI i. m. 313–316.

176 VERESS (2022) i. m. 90–96.

177 ECKHART i. m. 428–432.

178 BÉLI i. m. 316.

179 SZLADITS Károly: *A magánjog fejlődése*. In: SZLADITS Károly (főszerk.): *Magyar Magánjog, Általános rész, Személyi Jog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941, 94–97.

kor tényleges lezárásaként volt értelmezhető,¹⁸⁰ amelyben közjogi oldalról az ország integritása és stabilitása, alkotmányossága a magyar politikai elit és az uralkodó és Ausztria megegyezésével helyreállt,¹⁸¹ ugyanakkor a magánjogi viszonyokat illetően azok rendezésére is tiszta alapokat teremtett, és a stabilitásból fakadóan fellendülő gazdasági élet nem érhetett be az egy nemzedékkel korábban elfogadott törvények elavult kereteivel. Másképpen megfogalmazva a fentieket, valójában a politikai és gazdasági realitás valós igényei álltak szemben a kodifikáció elvi kérdésében elfoglalt álláspontokkal, elvégre a legfontosabb közjogi kérdések sikeres lezárása elvi síkon mindenképpen felvetette az általános magánjogi kodifikáció kérdését, és gyakorlati szinten egyre inkább sürgetővé váltak a gazdasági kérdések törvényhozási válaszai¹⁸² amely kiindulópontokat összefoglaló jelleggel a pesti kereskedő testület Képviselőházhoz címzett észrevételei ragadták meg.¹⁸³

A gazdasági realitás, pontosabban annak nyomása tehát az általános magánjogi kodifikáció elvi kérdésétől a kormányzatot és a törvényhozást a kereskedelmi jog kodifikáció irányába mozdította el, amelyet Gorove István miniszter már a dualizmus első évében elismert, és már 1868. április 18-án kezdeményezte egy kereskedelmi törvény megalkotását.¹⁸⁴ A korabeli képviselőházi vitanapok naplóját áttekintve rajzolódik ki a fentiek szerinti értékválasztások sokasága, amelyek közül Tisza László képviselő a jogegyenlőségen alapuló alkotmányos rend, az osztrák anyagi helyett eredeti magyar anyagi jogi jogalkotás, az országon belüli partikularizmus felszámolása sarokpontjait emelte ki.¹⁸⁵ A gazdasági realista álláspontot, jogalkotási kiindulópontokat és aktorokat Hodosiu József képviselő foglalta össze valójában a teljes jogrendszer megújításának szorgalmazásával, amikor kijelentette: „[...] azért nincs hitelünk és nem emelkedik a hitel, mert [...] nincsenek törvénykönyveink, nincsenek polgári, büntető, kereskedelmi törvényeink; és én csodálkozom hogy a törvények ily hiányában még annyi hitelünk is van, a mennyi van, [...]”.¹⁸⁶ Az általános kodifikációs

180 SCHLETT István: *Eötvös József*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987, 230.

181 RÉVÉSZ T. Mihály: *Andrássy Gyula útja a miniszterelnökségig*. In: HOMOKI–NAGY Mária: *Emlékkönyv dr. Ruzsoly József 70. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2010, 790–791.

182 KN-1865-I. 160–162., KN-1865-II. 123., KN-1865-VI. 173, 183–184., 226–228.

183 KI-1869-III. 286 iromány. 130–132.

184 KN-1865-VII. 102, 119.

185 KN-1865-XI. 428.

186 KN-1869-II. 293.

kényszer Hodosiu József által körülírt tág rendszerét Horn Ede képviselő a gazdasági életre összpontosítva pedig oly módon foglalta össze, hogy „[...] az ipar fejlődjék, mindenesetre szüksége van szabadságra, s jó, czélszerű, fölvilágosult törvényre. [...] Magyarországon még most is uralkodik a czéhrendszer, és uralkodnak mindenféle elavult törvények [...]. De nemcsak hogy ipartörvényünk nincs, a kereskedelmi törvény szintén hiányzik, mire pedig igen nagy szükségünk volna. Azt fogják mondani, hogy a kereskedelmi törvény nagy, tágas munkálat, melyet nem lehet egy-két év alatt elkészíteni. Azt hiszem, hogy egy-két év alatt igen sokat lehet tenni, hogyha rendszer és szorgalom van. [...] Fájdalom, nálunk olyan törvények szabályozzák a részvénytársulatokat, hogy az ember alig tudja meghatározni: vajon nevetni, vagy boszankodni kell-e ezen elavult dolgokon? [...] Azt gondolom tehát, e tekintetben szintén kötelessége volna a kereskedelmi minisztériumnak: végre-valahára az európai műveltség és szabadelvűség színvonalára emelni Magyarországot. [...]”.¹⁸⁷

Az általános magánjogi kodifikációval szemben tehát a kereskedelmi jogi szabályozással kapcsolatban alapvető konszenzus volt fellelhető a törvényhozás padsoraiban,¹⁸⁸ így a kodifikációs munkálatok hamarosan megkezdődhettek. Az értékválasztások tekintetében Zichy József gróf miniszter egyszerre jelölte meg a sajátos magyar viszonyok és örökség felvállalását, illetve a külföldi modellek felhasználását, különösen arra tekintettel, hogy a korabeli kereskedelem már nemzetközi jelleget hordozott magában és ekként segíthette elő egy új törvény Magyarország gazdasági szerepvállalását a nemzetközi piacokon.¹⁸⁹ A kodifikációs munkálatok részletes történetét és értékválasztásait a báró Simonyi Lajos miniszter által 1875. április 2-án benyújtott törvényjavaslat indokolása foglalta össze.¹⁹⁰ Az indokolás megfogalmazása szerint a törvény megalkotását a hazai és nemzetközi gazdasági élet szereplői egyaránt sürgették, amely jogalkotási folyamatban a külföldi jog recepciója és az az önálló törvényalkotás egyensúlyára való törekvés nézőpontjai egyszerre jelentek meg, különösen annak tükrében, hogy a magyar kereskedelmi forgalom ekkor már az európai piacon is megjelent.¹⁹¹ A törvényhozás ennek megfelelően kérte fel

187 KN-1869-XII. 279.

188 FI-1872-I. XXI. iromány – Válaszfelirat végleg elfogadott szövege: Felséges Császár és Apostoli Király! 58.

189 KN-1872-IV. 366.

190 KI-1872-XXV. 106–199.

191 KI-1872-XXV. 196.

Apáthy Istvánt a jogszabályszoveg megalkotására azzal, hogy bár mintaként az 1861. évi német kereskedelmi törvénykönyvet fogadta el a törvényjavaslatához, azt nem tekintette kizárólagosnak, hanem a hazai jogfejlődés vívmányai mellett annak megalkotására hatással volt a francia, belga, holland és zürichi kereskedelmi törvények és törvénykönyvek különböző megoldásai, valamint figyelembe vették a hazai közgazdaságtudomány és jogtudomány képviselőinek álláspontjait, az egyetemek és kereskedelmi és iparkamarák, az ügyvédi kar, a társminisztériumok és a horvát társállam észrevételeit egyaránt.¹⁹² A fentiek közül társasági jogi értékválasztási szempontból emelendő ki, hogy az állam ellenőrzési szerepe mellett a jogalkotó kiemelte a vállalkozás szabadságának biztosítását, hangsúlyozva, hogy a törvénynek „[...] más nem lehet a feladata, a társadalom termelő tevékenységét illetően, mint arról gondoskodni és olyképen intézkedni, hogy a társadalom minden tagjának adassék meg az alkalom, anyagi, szellemi és tőkeerejét a törvény korlátai közt, szabad tetszése szerint a leggyümölcsözőbben érvényesíthetni. Ez irány eszmének megfelelőleg, a kereskedelem üzése bárkinek, e nemrevaló tekintet nélkül megengedtetik és még a férjes nő teljes kereseti szabadsága biztosittatik.”¹⁹³

A fenti alapokon megszerkesztett törvényjavaslatot és a hozzá kapcsolt jelentést a Képviselőház részére 1875. április 20-án nyújtották be,¹⁹⁴ ahol azt 1875. április 24-29. között tárgyalták,¹⁹⁵ végül királyi szentesítést 1875. évi május 16-án nyert.¹⁹⁶ A Kereskedelmi törvényt végül a Képviselőházban 1875. évi május 18-án, a Főrendi Házban 1875. évi május 19-én hirdették ki¹⁹⁷ és ezzel 1875. évi XXXVII. törvénycikként került be a *Corpus Iuris*-ba.

A fent felvázolt történelmi folyamat eredményeként tehát a Kiegészítést követően politikai és elvi okokból kizárólag a kereskedelmi jog egységes törvénykönyvének megalkotása valósult meg¹⁹⁸ a Kereskedelmi törvény által.¹⁹⁹ A döntően német mintát követő Kereskedelmi törvény²⁰⁰ – amelynek egyes szakaszai a mai napig hatályban vannak²⁰¹ – a teljesség igé-

192 KI-1872-XXV. 196–197.

193 KI-1872-XXV. 198.

194 KN-1872-XVI. 195.

195 KN-1872-XVI. 270–345.

196 FI-1872-VIII. 302.

197 KI-1872-XXVIII. 325–399.

198 VERESS (2022) i. m. 96–98.

199 APÁTHY i. m. 43–45.

200 NAGY i. m. 21–25.

201 1875. évi XXXVII. törvény kereskedelmi törvény 291–298. §§.

nyével részletesen szabályozta a kereskedői minőséget, a kereskedelmi ügyleteket, a közkereseti társaság, a betéti társaság, a részvénytársaság és a szövetkezet alapításának, működésének, megszűnésének alapvető szabályait,²⁰² továbbá felállításra kerültek kereskedelmi cégjegyzékek is.²⁰³ Magyarország tehát bár nem rendelkezett polgári törvénykönyvvel, a kereskedelmi jog önálló, a klasszikus és történeti polgári jogtól eltérő szabályozása részleges kodifikációt nyert,²⁰⁴ és az szervesen illeszkedett a korabeli európai kereskedelmi kodifikációk sorába, lényegében véve leküzdötte a történelmi megkésettséget és hátrányt. A Kereskedelmi törvény értékalapjai és értékválasztásai – illeszkedve az egyetemes jogtörténet fejlődési ívébe – felvállalták a gazdasági tevékenységek kockázatmértéklése és a gazdasági racionalitás szempontjait, egyértelműen elismerték és kodifikálták a tagoktól elkülönült jogi személyiségű jogalanyok és gazdasági társaságok ekkor kiforrott formáit, valamint az alkotmányos alapállással összhangban, az 1848. évi alkotmányos forradalom eredményeként középpontjába a magánjogi szabadság értékeit helyezték, elismerve a vállalkozás szabadságát.

A fenti alapokon a Kereskedelmi törvény hatályba lépését követően a magyar kereskedelmi jog dinamikusan fejlődött, kialakultak és sikeressé váltak azok az jogintézmények, amelyek egy modern kapitalista állam jogát jellemezték, és bár a jogszabály az indokolása szerint is alapvetően a recepció útját követte, mégis szerves fejlődése és a bírói gyakorlata, a tradicionális magyar magánjog, valamint a kereskedelmi szokások hatásai által a magyar nemzeti jog integráns részévé vált az elkövetkező évtizedekben.²⁰⁵ A Kereskedelmi törvény sikerét gazdasági oldalon igazolja, hogy annak keretei között a magyar gazdaság korábban nem tapasztalt fejlődésen ment²⁰⁶ keresztül,²⁰⁷ amelynek eredményei – különösen az épített örökségben, de egyes kereskedelmi márkanevekben – még ma is láthatók. A történeti tények és a jog kontextusában a Kereskedelmi törvény gazdasági életben való alkalmazása, valamint kialakult bírói gyakorlata és tudományos művelése egyértelműen bizonyítja a magyar gazdaság és

202 APÁTHY i. m. 45–49.

203 NAGY i. m. 95–107.

204 HORVÁTH (2007) i. m. 194–195.

205 KUNCZ i. m. 10–11.

206 KÖVÉR György: *Piaci hullámmzások és gazdasági növekedés*. In: GERGELY András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, Osiris Kiadó, 2019, 330–359.

207 VEREBICS i. m. 1.

jog korabeli magas színvonalát, amely nemzetközi összehasonlításban is kimagaslónak volt tekinthető.²⁰⁸ E fejlődés további elemeként pedig az értékválasztások alapján a törvényben szabályozott megoldások mellett már a XX. század első felében elterjedtek a kor egyéb innovatív megoldásai,²⁰⁹ amelyek közül különösen a szindikátusi szerződések,²¹⁰ valamint az 1905. évi korlátolt felelősségű társaságról szóló törvényjavaslat emelendő ki.²¹¹

4. A magyar társasági jog továbbélése a Kereskedelmi törvény hatálya alatt

A fenti jogfejlődési ívet az I. világháború csak részben törte meg,²¹² így viláégés utáni gazdasági válság indokolta innováció és a kereskedelmi jog állandó fejlődésének együttese 1930-ban életre hívta külföldi minták átültetésével, de a magyar jogtudomány korábbi eredményeiből is táplálkozva a kis- és középvállalkozások hatékonyabb piaci szerepvállalásának előmozdítása érdekében a korlátolt felelősségű társaságról szóló jogszabályt,²¹³ amely: az 1930. évi V. törvénycikk a korlátolt felelősségű társaságról és a csendes társaságokról. A korabeli jogtudósok által kialakított, napjainkban is idézett megállapítás szerint a korlátolt felelősségű társaság Janus arcú intézményként,²¹⁴ nem más, mint részvénytársaság részvény nélkül, betéti társaság beltág nélkül, közkereseti társaság korlátlan felelősség nélkül és szövetkezet változó tőke nélkül.²¹⁵ A törvénnyel egyebekben nemcsak új formákkal gazdagodott a magyar társasági jog, hanem modern alapokra helyeződött e területen a létesítő okiratok rendszere is.²¹⁶

208 VERESS (2022) i. m. 96–109.

209 KUNCZ i. m. 120–132.

210 VERESS Emőd: *A szindikátusi szerződés*. Budapest, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. – Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2020, 31–46.

211 KÉPES György: Az első magyar törvénytervezet a korlátolt felelősségű társaságról. *Jogtörténeti Szemle*, 2022/3, 26–35.

212 SZLADITS i. m. 102–105.

213 HORVÁTH (2007) i. m. 209–210.

214 KUNCZ i. m. 119.

215 MAJOROS Tünde: *A magyar társasági jog történeti fejlődése*. In: MAJOROS Tünde (szerk.): *Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben*. Budapest, Patrocinium, 2016, 18.

216 KUNCZ Ödön: A korlátolt felelősségű társaság szabályozásának alapelvei, *Jogállam*, 1928/6, 270–288.

A II. világháborút követően kiépült²¹⁷ centralizált,²¹⁸ szovjet típusú államrendezkedés a gazdasági társaságokra vonatkozó joganyag gyakorlati térvesztését eredményezte, a magántulajdon talaján álló kapitalista gazdasági rendszert felváltó tervutasításos rendszer²¹⁹ – a magántulajdon nélküli magánjog²²⁰ – ideológiai alapon is elvetette a magánjogi társulási lehetőségeket. A folyamat kezdeteként a Szovjetunió különböző egyezményekkel, illetve szovjet-magyar vegyesvállalatokkal a teljes magyar gazdaságot saját érdekszférájába vonta,²²¹ amelynek betetőzését, a magyar gazdaság teljes szovjet alárendeltségbe vetését végül az 1949-ben megalapított Kölcsönös Gazdaság Segítségnyújtás Tanácsa, azaz a KGST tagsága jelentette,²²² miközben az államosítások gyakorlatilag felszámolták a korábbi magántulajdonon alapuló gazdasági rendet,²²³ a magyar társasági jogot így letérítette az európai jogfejlődés útjáról.

Az államszocializmus természetéből fakadóan a szükséges magánjogi és tulajdonjogi alapok hiányoztak,²²⁴ a társulási szabadság pedig a pénzügyminiszteri hozzájárulás és az ágazati miniszter véleménye okán nem érvényesülhetett, amely alapállás részbeni – de az egységes állami tulajdon szemléletét érintetlenül hagyó²²⁵ – feladására is csak az 1960-as években került sor.²²⁶ A korban a gazdasági életet a pénzügyminisztériumi vállalati törzskönyvbe, később bírósági cégjegyzékbe való bejegyzéssel létrejött – célhoz kötöttség elve által alapvetően csak relatív jogképességgel rendelkező²²⁷ – központi, azaz ágazati minisztérium irányítása alatt álló, valamint a tanácsi – állami

217 GYARMATI György: *A Rákosi-korszak*. Budapest, Rubicon-Ház Kft. 2013, 29–146.

218 NOVOTNI i. m. 66.

219 GYARMATI i. m. 118–120., 169–180., 282–286., 362–363.

220 VÉKÁS Lajos: *Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós*. In: VEREBICS János (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018, 27.

221 GYŐRI SZABÓ Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*. Budapest, Helikon Kiadó, 2011, 156–157.

222 GYŐRI SZABÓ i. m. 197–198.

223 VERESS Emőd: *A szovjet típusú diktatúrák államosításai Kelet-közép Európában: értelmezési keretek*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 332., 337–350.

224 VÉKÁS (2018) i. m. 27.

225 EÖRSI Gyula: *A gazdaságirányítás új rendszerére áttérés jogáról*. Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1968, 35–48.

226 NOVOTNI i. m. 66.

227 EÖRSI i. m. 199–218.

vállalatok domináltak.²²⁸ Az érett államszocializmus időszakában a fenti merev rendszer kissé lazult,²²⁹ az áttörést e körben az 1977. évi IV. törvény hozta el,²³⁰ amely már elismerte a korábbi tevékenységhez és célhoz kötött relatív jogképesség helyett a jogi személyek abszolút jogképességét.²³¹

5. A magyar társasági jog újrakodifikálása és értékválasztása

Az 1980-as évek a magyar társasági jog területén is jelentős változásokat eredményeztek, amelyek első elemeként megjelentek az állami kisvállalatok, a leányvállalatok, és megnőtt a vállalati öngazgatás.²³² Az 1985-től megfigyelhető jelentősebb gazdasági, társadalmi és politikai változások²³³ hamarosan egyértelműsítették, hogy az ideológiai alapon szervezett gazdasági rend hosszabb távon fenntarthatatlan, így annak feladása is hamarosan bekövetkezett az első társasági törvény, azaz az 1988. évi VI. törvény által.²³⁴ E törvény 370. § a) és b) pontja már formai értelemben is és egyértelműen hatályon kívül helyezte a Kereskedelmi törvény, illetve az 1930. évi V. törvénycikk esetleg még hatályban lévő, de már évtizedek óta nem élő rendelkezéseit. Az 1988. évi VI. törvény – igaz ekkor még nem általánosságban – már elismerte a társulási szabadság elvét,²³⁵ és mintegy követve a Kereskedelmi törvény hagyományát, szintén a német társasági jogot tekintette mintának, amellyel áttételesen már az európai közösségi társasági jog intézményei is megjelentek a magyar jogban.²³⁶

A közjogi rendszerváltást követően az új alkotmányos berendezkedés az 1988. évi VI. törvény alapján alakította át – kezdetben vegyesgazdaságként – a magyar gazdaságot,²³⁷ és noha a piaci környezet változásai a jogszabály több módosítását is indokolták, az közel egy évtizedig alkalmas volt a

228 SÁRKÖZY Tamás: *Az állami vállalatok jogi helyzete Magyarországon*. In: SZIKORA Veronika (szerk.): *Állami vállalatok nemzetközi összehasonlításban*. Budapest, Magyar Közlöny-és Lapkiadó Kft. 2019, 436–441.

229 NOVOTNI i. m. 66.

230 VEREBICS i. m. 545–546.

231 SÁRKÖZY i. m. 441–444.

232 SÁRKÖZY i. m. 445–447.

233 GYÓRI SZABÓ i. m. 325–329.

234 MAJOROS i. m. 19.

235 NOVOTNI i. m. 66.

236 MISKOLCZI BODNÁR Péter: *A társasági jog 15 éves fejlődése*. In: MISKOLCZI BODNÁR Péter: *Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020, 257.

237 SÁRKÖZY i. m. 447–448.

magyar piacgazdaság törvényi alapjainak biztosítására.²³⁸ A megszilárdult társasági jogi környezetet a törvényhozó az 1997. évi CXLIV. törvénnyel helyezte részben új alapokra, és ekkor már egyértelműen az európai integráció célját szem előtt tartva törekedett az európai jogharmonizáció eredményeinek átültetésére.²³⁹ A magyar társasági jog fejlődésének következő elemeként – tartalmilag az 1997-es jogszabály pontosításaként²⁴⁰ – már Magyarország Európai Unióhoz történt csatlakozását követően került elfogadásra a 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról.²⁴¹ A magyar társasági jog legújabb kori fejlődésére tehát a rendszerváltás óta tudatosan vallott és külpolitikai célként nevesített euroatlanti integráció és annak sikere okán²⁴² a nemzetközi trendek és az Európai Unió joga is döntő mértékben hatott,²⁴³ a társasági jog új alapokra helyezésével a jogterület napjainkban követi az Európai Unió jogalkotási eredményeit.²⁴⁴

A társasági jogi kodifikáció Magyarországon tehát szorosan kapcsolódott az alkotmányossághoz való visszatéréshez, és annak sikerét követően az európai integráció folyamatához, olyan különös hangsúllyal, hogy a dualizmus korától eltérően az megelőzte a legfontosabb közjogi jogszabályok 1989-1990. évi megalkotását is. A közjogi átalakulás és a szabadság ismételt értékválasztása ebben a folyamatban ismét előtérbe helyezte egy modern magyar magánjogi kódex megalkotásának történelmi kérdését.²⁴⁵ E magánjogi kodifikáció azonban nyilvánvalóan más alapokon nyugodott, mint 1848-ban, vagy a dualizmus korában. Az állam szerepének növekedésével, a magánjog közjogiasodásával a klasszikus magánjog egyes céljai, feladatai ekkor már hangsúlyosabban, a dogmatikai kereteken átívelő módon már egyes alkotmányjogi szabályokban is testet öltöttek: pontosan az alkotmányos értékválasztások érvényesülése által.²⁴⁶ Az alkotmányos értékválasztások magánjogi megjelenése így tartal-

238 MAJOROS i. m. 19.

239 MAJOROS i. m. 19.

240 SÁRKÖZY Tamás: A harmadik Gt. - a fontolva haladás törvénye. *Gazdaság és Jog*, 2006/6-7, 3–10.

241 MAJOROS i. m. 20.

242 GYŐRI SZABÓ i. m. 347., 354., 360., 364–365., 375., 379.

243 MISKOLCZI BODNÁR i. m. 263.

244 HARMATHY Attila: *A magyar polgári jogi kodifikáció jelenlegi szakaszairól*. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): Egy új korszak hajnalán. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VI. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2013, 17., 20.

245 SÁNDOR (2015) i. m. 183–193.

246 HARMATHY Attila: *Alkotmányjog-polgári jog*. In: CSEHI Zoltán – SCHANDA Balázs – SONNEVEND Pál (szerk.): *Viva vox iuris civilis*. Tanulmányok Sólyom László tiszte-

mi értelemben is szorosabbá vált, a jogforrási hierarchia formális viszonyát meghaladó kapcsolatot teremtett a magánjog törvényei és az Alaptörvény között.²⁴⁷ A másfél évtizedes magánjogi kodifikáció ilyen alapokon újította meg a magyar polgári jogot,²⁴⁸ amelynek egyik jelentős elemeként hatálya alá vonta kereskedelmi jogot és az annak részét képező társasági jogot, értékválasztásának középpontjába az egyéni szabadságot, a magánautonómiát, a jogaival öntudatosan élő polgárt és a professzionális gazdasági szemléletet helyezve.²⁴⁹ Az új magyar magánjog középpontjába helyezett emberkép mint értékválasztás valójában a közgazdaságtan által kidolgozott és modelljeiben alkalmazott *homo oeconomicus* alakjára,²⁵⁰ azaz racionális, saját hasznait és érdekeit felismerni képes, és azok maximalizálásra törekvő észlénnyre²⁵¹ mutat, ekként a kereskedelmi szemléleten nyugvó szabályozási modellváltás²⁵² lényegét tekintve a magyar magánjogot visszaillesztette az egyetemes és európai társasági jog fejlődésének azon ívébe, ahonnan az a II. világháborút követően kényszerűen kiszakadt, és újjáélesztette a Kereskedelmi törvény idézett és korábban rendkívül sikeres értékalapjait és értékválasztásait.

A fenti alapokon a magyar törvényhozás – a történelmi viharok okozta adósságát 165 évvel később törlesztve – 2013. február 11-i ülésén elfogadta²⁵³ a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényt, amely az 1848. évi forradalom napja és a jogegyenlőség – és a szabadság ha-

letére 70. születésnapja alkalmából. Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 2012, 421–422.

247 8/2014. (III. 20.) AB határozat.

248 NÓTÁRI Tamás – FAZEKAS Judit: *Bevezetés*. In: OSZTOVITS András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja I. kötet. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014, 74–79.

249 BOÓC Ádám: *Gondolatok az alapelvek szerepéről Magyarország új Polgári Törvénykönyvében*. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): Szociális elemek az új Ptk.-ban. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 13.

250 CSÖNDES Mónika: A szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának joggazdaságtani modellje és annak jogi kritikája. *Állam-és Jogtudomány*, 2014/1, 20–24.

251 DELI Gergely – KEMÉNY Gábor: *Bevezetés*. In: DELI Gergely – KEMÉNY Gábor – TÓTH József (szerk.): *Bevezetés a jog viselkedési közgazdaságtani elemzésébe*. Budapest, Jogállam és Igazság Nonprofit Kft., 2020, 17–18.

252 KEMENES István: *Értékkörzés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában*. In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis* – Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából. Budapest, Pázmány Press, 2014, 145–146.

253 NÓTÁRI – FAZEKAS i. m. 78.

gyománya – előtt tisztelegve 2014. március 15-én lépett hatályba.²⁵⁴ A magyar társasági jog hatályos környezete is ekkor alakult ki, elvégre a jogalkotó a monista kodifikáció álláspontját elfogadva a társasági jogot a Polgári törvénykönyvbe illesztette,²⁵⁵ illetve felvállalta az európai uniós jog eredményeinek átültetését is.²⁵⁶

254 VÉKÁS Lajos: *Bevezetés*. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2013, 15–18.

255 VÉKÁS Lajos: *Tíz éves az új Polgári Törvénykönyv*. In: MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.): *10 éves a Polgári Törvénykönyv*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2024, 211–215.

256 OSZTOVITS András: *Uniós hatások az új Ptk.-ban*. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Egy új korszak hajnalán. Acta Caroliensa Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VI*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2013, 33–34.